

МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГІМНАЗІЙ ГАЛИЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕМИШЛЯ)

1. Андупов А. Я., Шитлов А. И. Конфликтология. Методичний посібник: У 2 ч. – К., 1998. – Ч1.: – М., 1999. – 104 с. *Психологія життєвих криз особистості.* – С. 58 – 62.
2. Василюк Ф. Е. типология переживания различных критических ситуаций // *Психологический журнал.* – М., 1995. – №5. – С. 104 – 114. *5. Селье Г. Стресс без дистресса.* – М., 1979. – 239 с.
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. – С- Пб., 2002. – 529 с. *6. Суворова В. В. Психофизиология стресса.* – М., 1975. – 312 с.
4. *Життєві кризи особистості: Науково-методичний посібник: У 2 ч. – К., 1998. – Ч1.: Психологія життєвих криз особистості.* – С. 58 – 62. *7. Штайнер К. Как снять стресс.* – М., 1993. – 398 с.

Ірина Бермес, кандидат мистецтвознавства, доцент

кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГІМНАЗІЙ ГАЛИЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕМИШЛЯ)

У статті досліджуються проблеми розвитку музичних традицій у Перемишлянській гімназії у ХХ столітті.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливою умовою забезпечення розбудови системи освіти в незалежній Українській державі є вивчення й узагальнення досвіду минулого, особливо в закладах альтернативного типу, таких, як гімназії. Необхідність такого підходу обґрунтовується сучасною педагогічною теорією і практикою, які доводять ефективність співіснування новизни і традицій.

Відомо, що музично-естетичному вихованню учнів у гімназіях Галичини надавалося важливого значення, тут були створені сприятливі умови для гармонійного розвитку особистості дитини – “мірила всіх речей”. Освітньо-виховний процес мав гуманістичну спрямованість, на що й сьогодні спрямована педагогічна думка в Україні.

Музичні традиції шкільної, частково й гімназійної освіти минулого були предметом досліджень С.Горбенка, Т.Грищенко, О.Лобової, В.Кузьмичової, О.Цвігун.

Музична освіта і виховання учнів Галичини у 20 – 30-х роках ХХ ст. стала об’єктом дисертаційного дослідження О.Поясик.

Українське музичне життя Перемишля (1900 – 1999) багатогранно окреслено в кандидатській дисертації О.Попович, проте не акцентовано уваги на шкільництві, музичному вихованні у навчальних закладах.

Деякі аспекти культурно-мистецького життя гімназій Галичини побіжно розглядаються у працях В.Барвінського, З.Лиська, М.Загайкевич, Б.Фільц.

Мета статті. Визначити пріоритетні засади музичного виховання гімназійної молоді, парадигма якого спрямована на гуманізацію та гуманітаризацію шкільної освіти. Об’єктом вибрано Перемишльську гімназію, традиції якої майже не висвітлювалися у музикознавчій і педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. У 30-х роках ХІХ століття у Галичині було засновано низку гімназій, які стали потужними освітніми та культурними центрами виховання української молоді. Хоча край перебував під юрисдикцією австрійської влади, урядом проводилися освітні реформи, які несли прогресивні зміни, зокрема й у галузі народної освіти.

Навчальні програми гімназій акцентували увагу на морально-релігійному вихованні, орієнтували на пріоритет гуманістичної сфери в розвитку особистості.

Перемишль як культурний центр Галичини у 20 – 30-х роках славився двома навчальними закладами: Дяко-вчительським інститутом та школою співу при греко-католицькому кафедральному соборі. Якщо перший підготовував учителів і дяків, “сіячів розумного, доброго, вічного” для українських шкіл, то друга – співаків і дяків для українських церковних хорових колективів. Обидва освітні осередки заклали міцний фундамент для розбудови духовного і культурного життя учнівської молоді Перемишля на національних традиціях, стали справжньою кузницею підготовки професійних кадрів.

Українських навчальних закладів у Перемишлі

МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГІМНАЗІЙ ГАЛИЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕМИШЛЯ)

не було, тому українці, разом із дітьми інших національностей, навчалися у школах, якими опікувалася австрійська влада. Хоча викладавими мовами була німецька чи польська, такі предмети, як релігія і музика, для українців (в окремих групах!) провадилися рідною мовою [9, 282].

Упродовж другої половини ХІХ – на початку ХХ ст. Перемиська гімназія примножувала традиції музично-естетичного виховання учнівської молоді Галичини. Тут у гімназистів формували різнобічні музичні інтереси, створювали умови для їх реалізації у різних видах художньої творчості. Високий рівень музичної освіченості й естетичної вихованості гімназистів забезпечувався передовсім ретельним добром педагогічних кадрів. Так, серед учителів музики Перемиської гімназії був Францішек Лоренц – органіст католицького собору, педагог музичної школи при греко-католицькому кафедральному соборі, вчитель цієї ж школи Вінкент Серсавій, та інші, про кого згадував І.Лисько у своїй праці “Піонери музичного мистецтва в Галичині”. “Крім своєї праці в костелі, Лоренц був від 1842 р. учителем в Головній школі (*scholae primaria*) в Перемишлі...; половина учнів і багато учителів були там українці. Лоренц учив кандидатів латинського обряду, мистецького співу і гри на органах, а для українців провадив окремі лекції музики В.Серсавій. Співу ірмологічного вчив українців кафедральний дяк Іван Кордасевич. Пізніше (1853) в тій самій школі учителем музики був водночас з Лоренцом український композитор Іван Лаврівський” [6, 52].

У 1849 – 50-х роках катехитом гімназії був о. Юстин Желехівський, який навчав також і церковного співу та знайомив учнів з українським фольклором. За даними С.Шаха, саме він привіз до Перемишля перший примірник Шевченкового “Кобзаря” [12, 18].

Учнем, а згодом і викладачем Перемиської гімназії, був відомий музично- громадський діяч, композитор, диригент Анатоль Вахнянин – засновник учнівського громадського товариства “Громада” (1863), яке відіграло помітну роль у становленні музичного життя міста. Саме з ініціативи цього невтомного діяча 1865 р. в Перемишлі відбувся перший в Галичині концерт на честь Тараса Шевченка, програму якого підготували вихованці гімназії та духовної семінарії.

А. Вахнянин тісно співпрацював із викладачем класичної філософії гімназії Данилом Тянячкевичем, що вважався у колективі яскравим поборником українського духу та часто не лише ініціював різні мистецькі заходи, а й брав участь у їх організації.

Учнем Перемиської гімназії також був священик, композитор Віктор Матюк. Ще в роки навчання (1873 – 1875) він з успіхом диригував учнівським хором і струнним оркестром, який сам організував. Для оркестру В.Матюк “аранжував деякі класичні твори, такі, як наприклад, марш з “Чарівної флейти” Моцарта, увертюру з “Дон Жуана” та інші. Сам писав для того ж оркестру попури з народних пісень, гармонізував для хору коляди. Навчаючись в сьомому класі гімназії, він написав один з найкращих своїх солоспівів – “Веснівку” на текст М.Шашкевича...” [5, 445].

Рішенням галицького сейму від 14 січня 1887 року, 1888 року в Перемишлі, при діючій “Цісарсько-королівській гімназії” з польською мовою навчання, було відкрито “рівнорядний руський відділ”, першим директором якого став Григорій Цеглинський [12, 22] – визначний громадський і культурний діяч. Саме в цей період у гімназії завиривало культурне життя, до якого активно включилися учні – учасники аматорських гуртків. Музика пронизувала всю життєдіяльність гімназистів, стала засобом виховання і творення духовно багатой особистості.

Показово, що мистецькі заходи в навчальному закладі часто проводилися з благодійницькою метою. Так, 6 липня 1891 року в залі міської ратуші відбулася музична вечірка, зібрані кошти від якої було переказано на потреби Бурси св. Миколая. Концертну програму з хорових творів М.Лисенка, О.Нижанківського, М.Копка та І.Недільського виконав гімназійний чоловічий хор, “Концертіно” Г.Ернста – скрипаль-соліст, твори німецьких композиторів – військовий духовий оркестр [13, 2].

З початком шкільного 1895/96 року “... Єго Цісарське і Королівське Апостольське Величство зволило Найвищою постановою з дня 12 мая 1895 року призволити вселаскавіше на відокремленне дотеперішних клас рівнорядних з язиком викладовим руським при Ц.К. Гімназії в Перемишлі і на утворенє з них з початком 1895/96 шкільного року самостійної гімназії з руським язиком викладовим” [10, 6].

Достатньо високий рівень музично-естетичного виховання гімназистів забезпечувався саме через активну участь у різних гуртках “живого” музикування (хори, оркестри); музичні вечори з рефератами, концертними номерами; організацію мистецьких об’єднань, товариств, які активно долучалися до влаштування різних культурних заходів. Яскравим підтвердженням сказаного була успішна діяльність гімназійного хору, який діяв від початку заснування навчального закладу.

Популярність співу як одного “...із

МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГІМНАЗІЙ ГАЛИЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕМИШЛЯ)

найголовніших засобів у вихованні народному” [11, 260] сприяла утвердженню цього виду художньої творчості провідним у навчальному процесі Перемиської гімназії.

Ініціатором заснування хору був директор гімназії Г.Цеглинський – опікун колективу, палкий любитель співу. В роки формування хору (до 1914 р.) ним керували учні гімназії (можливо, й через недостатність фахових диригентських кадрів). Диригентами колективу в ці роки були вихованці Іван Смолинський, Роман Прокопович-Орленко, Роман Любінецький, Йосафат Кліш, Дмитро Ключник, Роман Прокопович, Осип Яворський, Володимир Березовський, Ципріян Білинський, Володимир Балько, Омелян Савчин, Денис Березовський і ін. Серед найбільш активних учасників хору були брати Пасічинські, Гасники, Левицькі; Смудка, Вергун, Медвецький, Рейнарович, Гонтарський, Волосянський, Ковалів, Яворський, Менцінський, Шпилька та ін.

Деякі учні-диригенти згодом стали відомими музикантами: Р.Прокопович-Орленко – професором музики, оперним співаком, Р.Любінецький – оперним співаком.

Уже 1904 року хор, у складі якого було понад 40 співаків, набув достатнього художнього виконавського рівня й активно концертував. Репертуар колективу включав церковні та світські твори українських і західноєвропейських композиторів: Д.Бортнянського, М.Лисенка, М.Вербицького, І.Лаврівського, Б.Вахнянина, Ф.Колесси, О.Нижанківського, Й.Гайдна, Ф.Мендельсона, Ф.Шуберта та інших.

З метою популяризації хорової музики студенти-диригенти створювали невеликі концертні колективи. Так, організована І.Смолинським “шістнадцятка” [невеликі, мобільні хори-ансамблі з 12 – 16 співаків з найкращими вокальними даними, що набули популярності в Галичині в кінці XIX ст. – І.Б.] об’їхала з концертами багато міст і сіл Галичини.

Про згаданий період у діяльності гімназійного хору ділився Б.Загайкевич: “Молодь розвивала свої зацікавлення в тайних кружках і секціях. Одною з таких форм був гімназійний хор, управа якого спочивала завжди в руках учнів” [9, 264].

Колектив влаштовував найрізноманітніші концерти, найбільш популярними та відповідальними були щорічні Шевченківські: “... що стягали завжди багато публіки з міста та найближчих околиць” [Там само].

Концертні програми цих святкувань виконували не лише учнівські гуртки, до них залучалися музичні колективи Перемишля. Так, програму урочистостей, присвячених Т.Шевченку, що

відбулися 17 березня 1890 року, виконували “Перемиський Боян”, смичковий квартет і цитристи. Про неї читаємо у звіті дирекції гімназії: “...прозвучали між іншими: твори М. Лисенка на слова Шевченка та VI хор із “Антигони” Софоклеса з музикою Мендельсона у виконанні чоловічого хору під диригуванням о. О. Кишакевича та “Попурі” на дві цитри Зарицького. Виступив також смичковий квартет, який виконав фрагмент із “Фауста” Гуно” [4, 24].

Про Шевченківський концерт 18 березня 1905 року дописувач ділився: “Вечір випав знаменито. ...Дзвінки металічні голоси поривали за собою цілу публіку. Хор під... батугою диригента (В.Березовський) вив’язався досконало...” [14, 3].

Особливо важливими у духовному житті вихованців навчального закладу були концерти на честь Т.Шевченка, що влаштовувалися в залі гімназії силами учнівської молоді. Так, 1 березня 1911 року програму Шевченківського концерту виконали “...оркестр і хор під диригуванням о. О.Пасічинського” [3, 95].

Такий же захід було проведено 12 березня 1918 року. В Шевченківському концерті виступили мішаний хор під диригуванням проф. В.Вітошинського [ймовірно, об’єднаний колектив: чоловічий хор гімназії та жіночий – Дівочого інституту – І.Б.], який виконав “Калину” М.Лисенка і “Заповіт О.Кошиця; чоловічий хор під керівництвом учня Б.Кушніра проспівав “Вже більше літ двіста” Ф.Колесси і “Та забілили сніги” М.Лисенка. Учніський оркестр виконав увертюру з опери Д.Аубера “Німа з Портічі”; концерт А.Вівальді ля-мінор для скрипки та фортепіано – В. Заблоцький [2].

У березні 1914 року в Народному домі Перемишля гімназійна молодь влаштувала Шевченківський концерт, у якому брали участь чоловічий хор, оркестр і солісти-інструменталісти. “Концерт закінчено величавим “Дніпро реве” Д. Січинського. Вартість твору піднесли добре підготовлені солісти” [8, 4].

“Концерти ці, за спогадами З.Фельчинського, мали велику фреквенцію батьків та запрошених учнів, бо гімназія в неkotриx роках мала добрі хори” [16, 190].

Виховне значення таких культурно-мистецьких заходів важко переоцінити. Вони були вагомим чинником не лише виховання, а й “творення” духовно багаті особистості.

З часом у гімназії було організовано ще й учнівський церковний хор, який обслуговував як Служби Божі для учнів, так і для парафіян у місцевій катедрі. Диригентом колективу став гімназійний учитель співу, катехит народних шкіл отець Омелян Кормош.

МУЗИЧНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГІМНАЗІЙ ГАЛИЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕМИШЛЯ)

Коли патроном навчального закладу було обрано Святого Кирила, згодом Святого Йосафата Кунцевича щороку дні на їхню честь відзначалися особливо урочисто: правилася Служба Божа в Катедральній церкві, відбувалося велике свято у шкільному концертному залі, програму якого ретельно готували учнівські мистецькі колективи.

У гімназії панував дух людинотворчості, учнівська молодь відзначалася високою національною свідомістю. Саме тому гімназисти активно включалися до артистичної праці в аматорських гуртках читалень “Просвіти”. Таким чином, “сутність музично-естетичного виховання в гімназіях становила традиція культурно-просвітницької орієнтації” [1, 35], яка спрямовувала зусилля молоді на піднесення рівня культурного життя українців.

Вагому роль у становленні музичного життя Перемишля відіграло співоче товариство “Боян”, засноване 1891 р. Оцінюючи заслуги цього співочого колективу на концертній, просвітницькій, творчій нивах, гімназисти 1903 року організують на його взірєць хор “Молодий Боян”. Метою новоствореного учнівського гуртка було поширення української пісні через влаштування концертів. “Молодий Боян” справді активно включився у концертне життя міста, здебільшого беручи участь у імпрезах, які влаштовувало культурно-просвітницьке товариство “Просвіта”.

На початку ХХ століття в Перемишлі успішно діяло чимало мистецьких колективів: хор у духовній семінарії, міський молодіжний хор і оркестр. У цих аматорських гуртках також брали участь гімназисти, зокрема В.Березовський з успіхом диригував молодіжними колективами міста. Це свідчило не тільки про достатній рівень музичної освіченості гімназистів, а й про їхні різнобічні музично-естетичні потреби й інтереси.

Якщо в початковий період діяльності гімназії гуртки діяли як таємні, то на початку ХХ ст. – як офіційні, тобто під наглядом дирекції. Відповідно, колективів значно побільшало: хор, струнний оркестр, духовий оркестр і театральний гурток [9, 264].

Упродовж 1907/1908 навчального року в гімназії діяв струнний оркестр під орудою учня Осипа Кліша [16, 228], з наступного – духовий оркестр, яким диригував Андрій Кокодинський. Оскільки бракувало українських фахових музичних кадрів, то гри на інструментах навчав Кароль Любжанський – військовий капельмейстер, чех за національністю. До репертуару оркестру входили популярні коломийки, вальси, марші, польки. Успішна трирічна діяльність оркестру здебільшого презентувалася артистичними

прогульками, які захоплено сприймала численна публіка. За згадками керівника оркестру А.Кокодинського, “...весною молодь чвірками, при звуках музики, марширувала через місто, даючи розраду мешканцям Перемишля” [16, 229].

У звіті за 1910/1911 рік зазначалося, що у духовому оркестрі брало участь 27 чоловік, нараховувалося 29 інструментів. У репертуарі колективу в цей період було 14 маршів... До березня диригентом був А. Кокодинський, його змінив Іван Коченаш [3, 95].

У цьому ж звіті читаємо, що в гімназії успішно діяли оркестр мандоліністів, у складі якого було 16 учасників і смичковий оркестр (30 чоловік), обидва під диригентурою А.Березовського [3, 95].

Характерною рисою музичної гімназійної освіти Перемишля, як і інших українських гімназій, було домінування хорового співу, підґрунтя якого виросло на багатотомових традиціях української музичної педагогіки. Про достатньо високий виконавський рівень учнівського хорового колективу свідчить концерт із творів Дж.Верді, що відбувся 16 грудня 1913 року. Дописувач відзначав, що програму, до якої ввійшли фрагменти найкращих опер композитора, частково успішно виконав хор учнів “руської гімназії” [15, 3].

3 червня 1916 року перемиська українська громада зініціювала концерт, в якому виступив також гімназійний хор з творами: “Вандруй, вандруй жовнірику” та “Гей, у лузі червона калина” під диригуванням Є. Форостини і фрагмент з “Невольника” Т. Шевченка під диригуванням Б. Вахнянина [16, 194].

Артистична діяльність гімназійного хору не обмежувалася лише Шевченківськими заходами. Популярними серед учнівської молоді були концерти та вечорниці на честь М.Шашкевича, Лесі Українки, І.Франка, М.Коцюбинського, Ю.Федьковича, В.Стефаніка. У грудні 1913 року в залі Магістрату було організовано концерт, присвячений І. Франкові. Чоловічий хор гімназії “...знаменито виконав твори С.Людкевича “Пою коні” і “Чорна рілля” [7, 3].

За свідченням С.Шаха, “Музичне життя перемиської гімназії, почавши ще від директора Г.Цеглинського, стояло завжди високо” [12, 62].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можемо стверджувати, що українська гімназійна молодь Перемишля вирізнялася високим рівнем національної свідомості, різнобічністю зацікавлень, активною громадською позицією. Музична ж діяльність численних гуртків презентувала достатній художній рівень і сприяла піднесенню культурного рівня української громади.

Активна діяльність аматорських гімназійних гуртків, передовсім хорових, на шляху плекання українських музичних традицій була обумовлена, з одного боку, історичними обставинами, з іншого – організаційною структурою українського шкільництва. Різноманітні форми гурткової роботи (вокально-хорові, інструментальні – смичкові, духові, мандолінові, тамбурові) свідчили не лише про високий творчий потенціал музично обдарованої української молоді, а й про високий рівень їхньої музичної освіченості.

В умовах перебування під владою Австро-Угорщини, а згодом Польщі самовіддана праця молодого покоління на ниві української культури була ще й потужним виховним фактором духовності та моральності українців. Отже, музичні традиції української гімназії Перемишля не втратили своєї актуальності і в наш час.

1. Грищенко Т. Традиції гімназійного музично-естетичного виховання і сучасна освіта // Рідна школа. – 2001. – Січень. – С.34 – 35.

2. Дані статистики про стан навчання в Перемиській гімназії / ЦДІА України м.Львів, фонд 179, опис 4, справа 764.

3. Звіт Дирекції ц. к. Гімназії з руською

викладовою мовою за рік 1910/11 / ЦДІА України м.Львів, фонд 179, опис 4, справа 763.

4. Звіт Дирекції ц. к. II Гімназії в Перемишлі за рік 1889/90 / ЦДІА України м.Львів, фонд 179, опис 4, справа 532.

5. Історія української доживотної музики / Упоряд. О.Шреєр-Ткаченко. – Ч.2. – К.: Музична Україна, 1969. – 540 с.

6. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. – Львів – Нью-Йорк, 1994. – 144 с.

7. Перемиський вісник. – 1913. – Ч. 29.

8. Перемиський вісник. – 1914. – Ч. 9 – 10.

9. Перемишль – західний бастион України. – Нью-Йорк – Філадельфія, 1961. – С. 239 – 284.

10. Справозданє Дирекції ц. к. Гімназії в Перемишлі за рік 1895/96 / ЦДІА України м.Львів, фонд 179 опис 4, справа 537.

11. Учитель. – 1897. – Ч.17.

12. Шах С. Де срібнолентий Сян пливе. – Брюссель, 1977. – 74 с.

13. Gazeta Przemyśka. – 1891. – Ч. 54.

14. Nowy Głos Przemyński. – 1900. – Ч. 13.

15. Przegląd Przemyński. – 1913. – Ч. 194.

16. Felczyński Z. Materiały do życia muzycznego Przemyśla. – Т. II. – 284 s. (машинопис) / ДАЛО, фонд 1, опис 54, справа 478.

Юрій Чорний, доцент кафедри народних музичних інструментів та вокалу
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДУХОВНА ПІСНЯ XVII – XVIII ст. У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті зроблено спробу аналізу наукових досліджень духовної пісні XVII – XVIII століття.

Актуальність статті пояснюється насамперед тим, що українська духовна пісня епохи бароко є важливим жанром національної музичної культури. Водночас маємо визнати, що період XVII – XVIII ст., ще досі залишається книгою, де відкриті далеко не всі сторінки. Однак і за цими сторінками, відкритими нашими дослідниками, вже можемо аналізувати і визначати проблеми та перспективи досліджень тогочасної культури, зокрема, духовної пісні як одної з її складових, що становила невід’ємну частину публічного й приватного релігійного життя народу.

Джерелознавча база: Співаник до Почаївської Богородиці (Почаїв, 1773), “Богогласник” (Почаїв, 1790 – 1791), опубліковані Михайлом Возняком та Ольгою Гнатюк тексти українських барокових

духовних пісень; праця опирається на теологічні, музикознавчі та філологічні праці Юрія Медведика [5 – 7], Світлани Щеглової [9] та інших вчених.

Основна мета полягає в тому, щоб розглянути інтерес науковців до української духовної пісні XVII – XVIII ст.

Виклад матеріалу. Записи українських барокових духовних пісень дійшли до нашого часу завдяки численним рукописним співаникам XVII – XVIII ст. та низці стародруків XVIII ст. Велику цінність становить почаївський “Богогласник” (1790 – 1791) – перша українська друкована антологія духовно-пісенної творчості.

Богогласникові тексти і, зокрема, новозавітні, на яких ми зосередимо нашу увагу у цьому дослідженні, з одного боку, виступають, як